

BALKAN SAVAŞINA GİDİLEN SÜREÇTE MAKEDONYA SORUNU VE BİR OSMANLI DİPLOMATININ FAALİYETLERİ

Volkan MARTTİN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

Bu çalışmada, 1876 yılının Aralık ayında Avrupalı ve Balkan devletleri arasındaki çıkar çatışmasından dolayı ortaya çıktığı kabul edilen Makedonya Sorunu'nun neden olduğu siyasi olaylar çerçevesinde makalenin özünü oluşturan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin Paris (ile Bern ve Brüksel) Büyükelçisi olan Salih Münir Paşa'nın Osmanlı Devleti lehine faaliyetlerinden bahsedilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Makedonya Sorunu, Salih Münir Paşa, Balkan İttifakı, Balkan Savaşları.

THE MACEDONIAN QUESTION AND THE ACTIVITIES OF AN OTTOMAN DIPLOMAT ON THE EVE OF THE BALKAN WARS

Volkan MARTTİN

Çanakkale Onsekiz Mart University,
Department of Atatürk's Principles and History of The Revolutions

This study deals with the pro-Ottoman activities of Salih Münir Paşa, the Ambassador of Paris (as well as that Bern and Brussel) at the time of Abdülhamid II, with particular reference to political quarrels created by the Macedonian Question, which was assumed to have broken out December 1876 as a result of the disagreement between the Balkan States and Europe.

KEYWORDS

Macedonian Question, Salih Münir Paşa, Balkan Pact, Balkan Wars.

1. GİRİŞ

Bu çalışma, Birinci Balkan Savaşı'na gidilen süreçte Makedonya'daki karmaşanın tırmanmasında etkili olan devletlerin politikalarının ana hatları çerçevesinde, bu dönemin Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Salih Münir Paşa'nın –yaşam öyküsü ve diğer faaliyetlerinden örnekler aktarıldıktan sonra– Balkan sorununa dair yaptığı çalışmalarını ortaya koymak için yapılmıştır. Böyle bir meseleyi ve Salih Münir Paşa'nın faaliyetlerini çalışma konusu olarak seçmemize neden olan birkaç etmen bulunmaktadır: Bunlardan birincisi Makedonya sorununun sebepleri ve sonuçları çerçevesinde etkisinin yıllarca sürmesi, birçok siyasi olayı tetiklemesi ve birçok devleti ilgilendiriyor olmasıdır. İkincisi Balkanlarda bu sorun etrafında Osmanlı Devleti aleyhine olan havayı Osmanlı Devleti lehine çevirmeye çalışılan, adı bu konuda pek anılmayan, Salih Münir Paşa'nın faaliyetlerinin ortaya konulup değerlendirilmesidir.

Kaynaklarımız, çalışmanın içeriği doğrultusunda literatürde var olan Makedonya Sorunu ve Balkan Savaşları'nı konu alan eserlerdir. Öte yandan Salih Münir Paşa'nın yaşam öyküsü ve konumuz dışındaki diğer faaliyetleri için çeşitli eserlerden bilgiler derlenmiş; ancak konuyu teşkil eden çalışmaları ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden faydalanılarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok sorunla boğuştuğu bir yüzyıl olmuştur. Bu sorunların odaklandığı önemli noktalardan biri de Balkan Yarımadasıdır. Bu bölgede yüzyılın başında Sırların isyanı ile başlayan çalkantılı dönem, yüzyılın sonunda Bosna-Hersek Sorunu ile devam etmiştir. Geçen yüzyılda çözülemeyen bu sorunlar "Makedonya Sorunu" adıyla anılan bir dizi problemi ortaya çıkarmış; yine bu problemler daha da büyüyerek 20. Yüzyılın başında önce Balkan Savaşları'na daha sonra da Birinci Dünya Savaşı'na sebep olmuştur.

2. MAKEDONYA SORUNU'NUN DOĞUŞU

Avrupalı devletlerin politikalarına yakın olan, daha sonraları her biri bir devlet olarak karşımıza çıkan, Balkan ulusları, Batılı devletlerin adlandırdıkları üzere "Doğu Sorunu"nun bir bölümü olarak ortaya çıkan ve Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı'na sebep olan bu problemlerin aktörleri olmuşlardır.

Balkan ulusları üzerinde etki sahibi olmak isteyen Avusturya-Macaristan ve Rusya ile karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti, özellikle bu iki devletin verdiği reform tasarıları ile yıllarca uğraşmıştır (Halaçoğlu, 2002, 296). Avrupalı devletlerden İngiltere ve Fransa bu dönemde deniz aşırı sömürgeleri ile uğraştığı için Balkanlarda diğer iki devlet kadar etkili olamamışlardır (Saatçi, 2002, 109). Bu iki devletten ilki olan Rusya, 1905

Rus-Japon Savaşı'nda yenilince yayılma ve ilgi alanı olarak, Uzakdoğu'dan tekrar Balkanlara ve Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerine eğilmiştir. Balkanlarda egemenlik kurma, Karadeniz kıyılarına ve Boğazlara hakim olma yolunda Balkanlardaki Slav ırkının koruyuculuğunu üstlenen Rusya, Bulgar ve Sırp Devletlerinin kurulmasını ve genişlemesini desteklemiştir (Görgülü, 1993, 9). Özellikle Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı bir Balkan Konfederasyonu oluşturma çabası içinde olan Rusya, "Dostluk ve Karşılıklı Yardım Anlaşmaları" adı altında bu emeline ulaşmıştır (Turan, 1992, 29-30). Öyle ki Balkan Devletleri Balkan Savaşı öncesinde ittifak anlaşmaları yaparak Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmişlerdir. Bu iki devletten ikincisi olan Avusturya-Macaristan ise Rusya'nın Panslavist politikasına karşı bir tepki olarak görünse de aslında ekonomik ve stratejik önemi bakımından Makedonya'ya ilgi duymuştur. Bu bakımdan Avusturya-Macaristan, ekonomik gelişme için ihtiyaç duyduğu Selanik koridorunu kaybetmek istememiş; bu yüzden statünün korunmasına çabalamıştır (Yerasimos, 2001, 406); hatta Osmanlı Devleti ile bir çok anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaların bir çoğunun içeriği Balkanlara yatırımdan ibarettir.¹

Makedonya Sorunu ile doğrudan doğruya ilgili olarak, Osmanlı Devleti karşısında, Yunanistan ve Sırbistan krallıkları ile Bulgaristan Prensligi yer almaktadır. Yunanistan, bu dönemde "Megali İdea" doğrultusunda büyük bir bunalımın çıkmasını beklemiş; ve bu durumdan faydalanarak Makedonya'nın önemli şehri olan Selanik'i topraklarına katma düşüncesi içinde olmuştur (Yıldız, 1992, 164).

Sırbistan'ın ise 1804 yılından itibaren Balkanlarda bağımsız bir devlet olma yolundaki çalışmaları, Berlin Antlaşmasında meyvasını vermiş; bağımsız olduktan sonra Rusya ile birlikte Balkanlardaki Slavları tek çatı altında toplamaya çalışmıştır (Yıldız, 1992, 164). Bu maksada ulaşmak isteyen Sırbistan, Rusya dışındaki diğer devletlerle (Avusturya-Macaristan, Yunanistan, Bulgaristan, Karadağ ve Arnavutluk) karşı karşıya gelmiştir (Armaoğlu, 1999, 653).

Bulgaristan, Ayastefanos Antlaşması ile özerklik kazanmış; üstelik Doğu Rumeli ve Makedonya'yı da içine alan bölgeye sahip olmuştur. Berlin Antlaşması ile özerkliği onaylanan Bulgaristan'ın elinden Ayastefanos ile verilen topraklar alınmış ve tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir.

1878'den itibaren üç aylığına sahip olduğu toprakları tekrar elde etme yolunda çalışmalara başlayan Bulgaristan, "Büyük Bulgaristan" idealini ortaya koymuş ve bu idealin gerçekleşmesine çabalamıştır (Tokay, 1999, 51). Bu idealin ortaya çıkışının tarihî sebeplere bağlanması bir gelenek

1 Kaya (1993, 19)'a göre; bu yatırımlar özellikle demiryolu inşaatı şeklinde olmuştur. Bu inşaatın projeleri ilgili devletlerin siyasi emellerini de yansıtmıştır. Avusturya Novi Pazar (Yeni-pazar Saneği) demiryolu projesiyle Ege'ye, Rusya Tuna-Adriyatik demiryolu ile Adriyatik'e, İtalya Vlor-Manastır demiryolu projesiyle Tiran'ın güncüne ulaşmak isterken, Yunanistan ile Bulgaristan, başta Selanik olmak üzere orta Makedonya'yı ele geçirmeye çalışmıştır.

haline gelmiştir; ancak gözlerden kaçan önemli bir nokta, Bulgaristan nüfusunun artışı ile artan yoksulluktur. Diğer yandan bu nüfus artışları yalnız Bulgaristan'da rastlanılmamış; Balkan Savaşları'na katılan her devlette görülmüştür.² Yoksulaşan halkın tesellisi için gösterilen “Büyük Devlet (Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan)” ideali, bu açıdan Balkan Savaşları'nın önemli sebeplerinden birisidir. 1885 yılında Doğu Rumeli'yi topraklarına katan Bulgaristan, tespit edilen ideal üzerine gözlerini Makedonya'ya çevirmiştir (Yıldız, 1992, 163; Hamzaoğlu, 2000a, 86).

Coğrafi terim olarak çok gerilerde kalmış ve Helenistik Döneme ait olan Makedonya adı, Romalıların bu bölgeyi ele geçirmesiyle ortadan kalkmışsa da, Osmanlı hakimiyetini Avrupa kıtasından çıkarmak üzere 1878 Berlin Kongresi sonunda Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Karadağ sorunları Avrupalı devletlerin istediği şekilde halledildikten sonra, tekrar ortaya atılmaya başlanmıştır (Parmaksızoğlu, 1976, 199).

Makedonya terimi, Osmanlı idarî teşkilatı içinde hiçbir zaman kullanılmamıştır (Tokay, 1999, 52). Stratejik, ekonomik ve etnik önemi bakımından bölgenin sınırlarını, taraflar kendi çıkarlarına göre yorumlamışlardır (Hamzaoğlu, 2000b, 3). Bu yorumlardan sonra; Selanik, Manastır (Bitola veya Bitolj) ve Kosova (Bugünkü Kosovo-Metohijo) vilayetlerinden müteşekkil bir sınır, 20. Yüzyılın başından itibaren, jeopolitik anlamda, Makedonya olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Armaoğlu, 1999, 580). Bununla beraber bu bölgenin etnik yapısı da yeni tartışmaların konusu olmuştur. Makedonya'nın etnik yapısı oldukça karışıktır. Türkler, Arnavutlar, Bulgarlar, Sırp, Ulahlar, Yahudiler yan yana yaşamışlar; fakat din, mezhep, dil ve kültürlerini korudukları için bu etnik unsurların “Osmanlı” kelimesi dışında ortak noktaları olmamıştır (Karaal, 1999, IX/250). Hatta Makedonya'daki Hıristiyanların millî duygularının yerini dinî duyguların aldığı ve burada bütün Hıristiyan dünyasının kardeşliği karşısında Türkler ve Müslümanlara karşı kin, nefret ve düşmanlığın beslendiği de iddia edilmektedir (Hamzaoğlu, 2000c, 73).

Makedonya Sorununun başlangıç noktası olarak genellikle³ 1876 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen İstanbul Konferansı kabul edilmektedir.

2 Castellan (1995, 355)'de “...1880-1910 yılları arasında, aynı topraklarda, Romenler 4,6 milyondan 7 milyona, Bulgarlar 2,8 milyondan 4,3 milyona, Sırp 1,7 milyondan 2,9 milyona çıkmışlardı” açıklaması oldukça önemlidir. Zira nüfus patlamasına bağlı olarak ortaya çıkan “toprak açlığı”, askerî ve sanayi alanındaki gelişmelerle beslenince Balkan Savaşları'nın önemli sebeplerinden birini oluşturmaya adaydır. Bilindiği üzere Birinci Balkan Savaşı Osmanlı Devleti'ni hedef almıştır. Ancak İkinci Balkan Savaşı, Balkan Devletlerinin kendi aralarında toprak paylaşımında yaşanan anlaşmazlık neticesinde vukua gelmiştir.

3 Yerasimos (2001, 406), Makedonya sorununu Bulgaristan'ın Doğu Rumeli'yi ilhak etmesiyle başlatır: Aydemir (1992, 416)'ın verdiği Fuat Paşa'nın istifa mektubuna dayanarak ise, Makedonya sorununun en azından 19. yüzyıl ortalarında başladığını kabul edilebileceği gibi, hareketin (aksiyon devresi) başlangıç noktasını da Bulgaristan'ın Doğu Rumeli'yi ilhaka kadar götürmek mümkündür.

Bu konferansta, Avrupalı devletler, ileride Makedonya adını alacak olan Rumeli vilayetlerinin bulunduğu bölgede güven ve asayişin sağlanması yönünde reform yapılmasını kabul ettirerek Osmanlı Devleti üzerinde baskı oluşturmak istemişlerdir.⁴

Bilindiği üzere bu konferansta Osmanlı Devleti'nin kabul etmesi için alınan kararlar 18 Ocak 1876'da reddedilince; taraflar istediklerini alamamış ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiştir (Baykal, 1945, 190). Bu savaşta ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti, Ruslar ile Ayastefanos (Yeşilköy) Anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşmada galip devlet olan Rusya, isteklerini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiştir (Kartal, 1995, VIII/59-60; Danişmend, 1971, IV/311; Ünal, 1958, 146). Bunun sonunda çıkarları tehlikeye girdiği için olaya müdahil olan diğer Avrupalı Devletler, Berlin Kongresini toplamışlar ve bu kongrede ortaya konan antlaşmada, iki yıl önce istediklerini arttırarak Rumeli'deki ıslahatın kendilerince kontrolünün yapılmasını öngörmüşlerdir.⁵ Bu sayede Avrupalı Devletlerinin de Makedonya'ya müdahalesine davetiye çıkmıştır.

3. MAKEDONYA SORUNU'NUN GELİŞMESİ

Sorunun hissedilir hale gelmesinde etkili olan tarafların başında, Berlin Antlaşması ile öne çıkan Bulgaristan Prensiği gelmektedir. Bulgarların kendilerine özgü bir milli kiliseye sahip olma isteği 1820'lerde ortaya çıkmaya başlamış ise de 1856'da Islahat Fermanı ile konu alevlenmiştir (Armaoğlu, 1999, 582). Daha sonra 1870'de Bağımsız Bulgar kilisesinin kurulması ile Makedonya üzerinde Rum kilisesine karşı bir mücadele başlatılmış ve gelecekteki "Büyük Bulgaristan" projesinin gerçekleşmesi için, bölgede yaşayan Hristiyan üç kilise (Rum, Bulgar ve Sırp) arasında

4 Karal (1995, VIII/31-32)'nin aktardığı bu tekliflerde: Avrupalı devletler (Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya), bir yıl müddetle ıslahatın tatbikatına nezaret etmek üzere karma bir komisyon kurulmasını istemişler; Bulgaristan'da çalışacak olan bu komisyonun, adli, cezaî ve idarî yetkilere sahip olacağını altını çizerek belirtmişlerdir. Ayrıca bu komisyonu korumak üzere Belçika'dan 5 bin kişilik bir askeri kuvvet getirtilecek ve bu bölgedeki vilayetleri, eskiden olduğu gibi yine Osmanlı askeri muhafaza edecektir.

5 Armaoğlu (1999, 526) ve Karal (1995, VIII/76)'ya göre: kongrenin ilk ele aldığı konu Bulgaristan sorunudur. Büyük Bulgaristan üç bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölgede Osmanlı hakimiyeti altında, özerk, Babıali'ye vergi veren bir Bulgaristan Prensiği kurulmuştur. Bu bölgede bir Hristiyan hükümet ve milis hareketi olacaktı; fakat Bulgaristan'da Osmanlı askeri bulunmayacaktı. Bulgaristan prensini halk seçecek; fakat büyük devletlerin hükümdar ailelerinden hiç kimse bu prensliğe seçilemeyecekti. İkinci bölge, Doğu Rumeli adıyla Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılmıştı. Bu bölgenin idaresi hakkında büyük devletler tarafından kurulan komisyon bir "talimatname" hazırlayacaktı. Bu statüye göre Padişahın tayiniyle bir Hristiyan vali tarafından yönetilecekti. Üçüncü bölge, Makedonya olup ıslahat yapılmak şartıyla Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Antlaşmanın metni için Erim (1958, I/403)'e bakılabilir.

Makedonya'nın paylaşılması yolunda amansız bir mücadeleye girişilmişti (Parmaksızoğlu, 1976, 199). Bulgaristan Prensiği kurulduktan, hele Bulgarlar Doğu Rumeli Eyaleti'ni işgal ettikten ve Sırları da yaptıkları savaşta yenilgiye uğrattıktan sonra, Makedonya Sorunu daha çok hissedilir hale gelmiştir. Artık bu konu milliyet unsurundan gücünü alan siyasi bir sorun hale gelmiştir. Özellikle Bulgar milliyetçiliğinin hedefi durumuna gelen Makedonya'yı Bulgaristan ile birleştirmek için, Bulgarlar iki metot kullanmışlardır. Birinci metot, papaz ve öğretmenler tarafından uygulanan eğitim politikası ve yapılan propaganda idi; ikinci metot ise Makedonya'da karışıklık çıkarmak suretiyle devletlerin dikkatini buraya çekmektir (Koylu, 2005, 108-109). Bunun üzerine bu hedefe hizmet etmek için Bulgarlar, Makedonya'da huzursuzluk yaratmak ve karışıklık çıkarmak için örgütlenme yoluna gitmişlerdir.

1890'da Sofya'da kurulan, başlangıçta Makedonya'dan Bulgaristan'a göç eden Bulgarlara yardımı esas alan Makedonya Komitesi, kısa zamanda teşkilatlanarak siyasi bir kimlik kazanmıştır (Aydemir, 1992, 420). Bulgar resmi makamlarından teşvik ve destek gören komitanın, gizlilik içerisinde sürdürdüğü faaliyetlerinin asıl amacı, Makedonya'nın asayişini ve huzurunu bozmak ve Avrupalı devletlerin müdahalesine ortam hazırlamak olmuştur (Yılmaz, 1993, 78). Bulgarlara ait ikinci komita, "Makedonya Dahili İhtilal Teşkilatı" adlı iki Bulgar öğretmen tarafından 1893'te Resne'de kurulan teşkilattir.⁶ Teşkilatın parolası, Glenny (2000, 182)'nin belirttiği gibi, "Makedonya Makedonyalılarındır" şeklinde olup amaçları sırasıyla otonomi, bağımsızlık kazanılması; daha sonra ise Makedonya'yı bir bütün olarak Bulgaristan'a katmak olmuştur (Yılmaz, 1993, 79). Bu komita hazırlıklarını sürdürürken Nisan 1895'de Sofya'da "Yüksek Makedonya Komitesi" veya "Makedonya Harici İhtilâl Komitesi" adıyla anılan bir teşkilat daha kurulmuştur. Teşkilatın amacı Makedonya'yı Bulgaristan'a ilhak etmek olmuştur (Saatçi, 2002, 114; Yılmaz, 1993, 79).

Makedonya'da kendi çıkarları için çalışan Bulgarlardan başka Makedonya'daki Yunan menfaatleri doğrultusunda çalışan başka bir örgüt ise "Etniki Eteryä" adıyla tanınan komitadır (Shaw-Shaw, 2000, II/260; Yılmaz, 1993, 80). Bu cemiyet Makedonya, Girit ve Ege Denizi adalarının alınması ve Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek için çalışırken; Yunan diploması temsilcileri de Makedonya'da kendi lehlerine propagandalar yapmışlardır (Hamzaoğlu, 2000ç, 256). Makedonya'da Yunanistan hesabına çalışan en önemli şahsiyet Stephanos Dragoumis olmuştur (Hamzaoğlu, 2000a, 84; 2000ç, 256).

Bulgarların tedhiş hareketleri üzerine bölgede hak iddia eden diğer devletlerin de komitacılık faaliyetlerine giriştiği görülmektedir. 1878'den beri Makedonya'yı kendine bağlamaya çalışan Sırbistan'ın komita faaliyetleri bu çerçevede 1886'da Sırbistan'da "St. Sava Cemiyeti" ile

6 Saatçi (2002, 112), "Makedonya İç Devrim Örgütü" olarak verdiği bu komitanın Resne'de veya Selanik'te kurulduğunu söylemektedir.

başlamıştır (Saatçi, 2002, 114-115; Yılmaz, 1993, 80-81). Bu örgütte emekliye ayrılmış subaylar, profesörler, bankerler ve tüccarlar yer almış; zengin üyeler, örgüte mali destek sağlamıştır. Ayrıca örgüt Sırp okullarında, propaganda için, öğretmen yetiştirilmesine önem vermiştir (Saatçi, 2002, 115). 1885-1897 yılları arasında Sırbistan, Makedonya'da din, eğitim, kültür ve ekonomi propagandasını yoğunlaştırmış; Makedonya'da en güçlü olan Bulgar etkisine ve propagandasına karşı 1890-1892 yılları arasında, Makedonya konusunda Yunanistan ile birkaç defa anlaşma ve ittifak kurma çabası içinde olmuştur (Hamzaoğlu, 2000ç, 260). Öyle ki 1913'e gelindiğinde Sırbistan Başbakanı'nın, Makedonya'nın Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğu ve Makedonya'ya hakim olanın Balkan yarımadasına hakim olacağına dair konuşmalar yapması artık pek şaşırtıcı değildir (Hamzaoğlu, 2000a, 86; 2000ç, 259).

Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırp'lardan başka Makedonya'daki unsurlardan biri de Romenlerdir.⁷ Ulahçılığın Makedonya'da uyanmasında Apostolo Margariti isimli Ortodoks papazı ile Lozarescu Lekonda isimli komitacının etkili olduğu söylenebilir (Andonyan, 1999, 104; Yılmaz, 1993, 81).

Makedonya'daki komitalar hem birbirleriyle çarpışma ve hem de Osmanlı Devleti'ne karşı saldırma şeklinde faaliyetlerde bulunmuşlardır (Yılmaz, 1993, 82).

Böylece Makedonya Sorunu, Avrupa'da barışı tehdit eden, siyasi konulardan biri haline gelmeye başlayınca artan baskıların da etkisiyle Osmanlı Devleti'nde 1880'de çıkarılan İslahat Fermanı'nı 1902'de yayımlanan İslahat Fermanı izlemiştir. Ancak Osmanlı Devleti, bu fermanlar ile gittikçe şiddetlenen istekleri bastırmak ve devletlerarası çekişmelerden faydalanarak egemenliğini sürdürmekten öte bir politika takip edememiştir (Parmaksızoğlu, 1976, 199). Bu reform çalışmalarının içeriğine baktığımız zaman reformların hem halk tarafından hem de hükümet tarafından istenildiği söylenebilir. Fakat her iki tarafın reformdan beklentisinin başka olması da göz ardı edilmemelidir. Öyle ki halkın güvenlik ve ekonomik açıdan rahatlık istemesine karşın hiçbir fedakarlıkta bulunmak istemediği bir zamanda, hükümet, reformlar ile etnik anlamların üstünde bir millet oluşturma yolunda ortak değerler oluşturmak çabasıdaydı (Karal, 1999, IX/251).

Bu girişimlerin sonuçsuz kalması, Avrupalı devletler teklifleri ile soruna müdahale etmelerine sebep olmuştur. Oldukça erken kabul edilebilecek bir tarih olan 1897 yılında Avusturya-Macaristan ve Rusya; güneyde Yanya, kuzeyde İşkodra gölleri arasında kalan bölgede kurulacak bir Arnavutluk prensliği dışındaki toprakların üç Balkan devleti arasında

7 Hamzaoğlu (2000ç, 270), Romanya'nın Osmanlı Ulahları'nı amacına ulaşmak için bir araç olarak kullanmak istediğinden ve bu faaliyetlerini Balkan Savaşları'ndan sonraki yıllarda yoğunlaştırdığından bahsetmektedir.

bölüşülmesini öngördüler.⁸ 1899 yılında Bulgarların teklifi olan Özerk Makedonya Eyaleti ise Sırbistan ve Yunanistan tarafından reddedilmiştir (Glenny, 2000, 172). Bu gelişmelerden sonra Makedonya topraklarında iki ayaklanma patlak vermiştir. İlki 1902 yılının sonbaharında Bulgaristan yanlısı çeteler tarafından gerçekleştirilen Cuma-i Bâlâ ayaklanmasıdır. Daha geniş kapsamlı olan ikincisi ise 1903 yılının Ağustos ayına tesadüf eden Aziz İlyas Yortusu Günü (İlinden) ayaklanması olmuştur. Çıkan bu ayaklanmalar bastırılmış olmasına karşın kapsamı dolayısıyla uluslararası alanda yankılar uyandırmış ve Makedonya Sorunu'na büyük devletlerinin müdahalesine sebep olmuştur (Tokay, 1999, 55). Avusturya-Macaristan ile Rusya, 2 Ağustos 1903'teki Makedonya ihtilalinin Avrupalı devletlerin müdahalesine sebep olan en önemli sonucunun bir gereği olarak, 1903 yılında bir protokol ile Osmanlı Devleti'ne verilen ıslahat programında Polis ve Jandarmayı yabancı uzmanların düzenlemesi; Jandarmanın Müslüman ve Hıristiyan nüfus oranına göre tanzimi; genel af ilan edilmesi gibi maddeler teklif olarak verilmiştir (Yılmaz, 1993, 87). Bu teklifler II. Abdülhamit tarafından kabul edilmişse de Balkanlarda barışın ve asayişin korunması amacıyla, 1903 Eylül ve Ekiminde Rusya ve Avusturya Dışişleri Bakanları Viyana yakınlarındaki Mürzsteg'te Makedonya için yeni bir ıslahat programı tespit etmişlerdir (Glenny, 2000, 185).

Mürzsterg Memorandumu olarak bilinen bu anlaşmada özellikle Hıristiyan halkın ihtiyaçlarının gözden kaçırılmaması için "Rumeli Vilayeti Genel Müfettişi"nin yanında bir de özel memurların olması; Jandarma ve Polis teşkilatının iyileştirilmesi görevinin yeteri kadar subaya sahip yabancı bir generale verilmesi; genel af ilan edilmesi istenmiştir. Osmanlı yönetimi memorandumu aynen 25 Kasım'da kabul etmiş ise de asayiş sağlanamamış; aksine yabancıların müdahale şekline göre Makedonya'da Avrupalı devletlerin nüfuz bölgeleri ortaya çıkmış; Avrupa devletleri tam olarak yerleşmiş ve bölgeyi Osmanlı aleyhine kontrolleri altına almıştır (Yılmaz, 1993, 88).

1903 kararları Makedonya'da, bir isyan havası estirecek kadar şiddetli tepkilere sebep olmuştur. Komitacılar, bölgenin her tarafına yayılan karışıklıklara neden olmuşlardır. ıslahat projelerini 1904, 1905 tedbirleri izlemiş ise de, Babıali, malî, askerî, inzibatî ve idarî yetkilerini Avrupalı devletlerin kontrolüne bıraksa da gerçek isteklerine kavuşamayan ilgili devletler⁹ yüzünden Makedonya sorunu çözümlenememiştir (Shaw-Shaw,

⁸ Tokay (1999, 55)'e göre; reform maskesi altında gerçekleştirilen bu müdahale 1897'de imzalanan antanta göre şekillenecekti. Buna göre antantı imzalayan Rusya ve Avusturya, Balkanlar'da Berlin Antlaşması sonrasında oluşan statükonun devamına çalışacaklarını taahhüt ettikleri gibi; Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığı kaybolmaya yüz tutarsa bölgeyi birbirlerinin çıkarlarına zarar vermeyecek şekilde paylaşmaya da karar verdiler.

⁹ Akşin (1987, 50)'de geçen şu bilgiler gayet önemlidir: Fransa, Rusya, Avusturya ve İtalya tam bu sırada Ege Denizi'nde donanmalarıyla gövde gösterileri yapmışlar iki yıl sonra ise Midilli ve Limni adalarının gümrük ve postanelerini işgal etmişlerdir.

2000, 262-263; Uzer, 1979, 84). Bu çözümsüzlük içerisinde Osmanlı Devleti'nin bir müddet daha yaşayabilmesi için çalışan bir Osmanlı diplomatı olan Salih Münir Paşa'nın çalışmalarını ortaya koymaya çalışalım.

4. BİR OSMANLI DİPLOMATI: SALİH MÜNİR PAŞA

Salih Münir Paşa hakkında erişilebilen kaynaklarda pek fazla derli toplu bilgi bulunmamaktadır.¹⁰ Ancak bir kaynaktaki buraya aynen almakta yarar gördüğümüz dipnot bize bazı ip uçları vermektedir:

“Salih Münir Paşa: (1859-1939): Abdülhamid devri bakanlarından Mahmud Celâleddin Paşa¹¹’nin oğludur. Genç yaşında dışişleri hizmetine girmiş, Abdülhamid’in güvenini haiz olduğundan uzun yıllar Paris’te Türk Büyükelçisi olarak hizmet etmiştir. Münir Paşa ancak 1908 inkilâbı üzerine Paris Büyükelçiliği’nden alınmıştır. Diploması, Almanya isimli Türkçe, Fransızca olarak da Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk-Rus Münasebetleri adlı eserleri vardır.” (Çaycı, 1995, 102, Dn:345).

II. Abdülhamid’in saltanatının ilk yıllarında yapılan meşhur Yıldız Mahkemesi esnasında Ticaret Mektupçusu (Uzunçarşılı, 1967, 274) olan Salih Münir Bey (Paşa), bu mahkemeye dair yabancı gazetelerin yazılarını tercüme ederek düzenli bir şekilde padişaha sunmuştur (Uzunçarşılı, 1967, 332). Muhtemelen bu çabaları onun görevinde yükselmesinde etkili olmuştur.

Bu Osmanlı diplomatının “Libya Hinterlandı Müzakereleri” esnasındaki çabaları, ilgili eserin birçok yerinde yaptığı yazışmalar ile verilmiş; özellikle Türk Haklarını kabul ettirme yolundaki çalışmaları ve Osmanlı Devleti lehine ısrarları, görüşleri ile gayet samimi yazışmaları yaklaşık kırk sayfanın çeşitli kısımlarında aynen yer almıştır (Çaycı, 1995, 99-140).¹² Ayrıca Salih Münir Paşa’nın Avrupa’daki farklı tarzdeki faaliyetlerine örnekler mevcuttur. Öyle ki bir ajan ve aynı zamanda bir Jön Türk olan Abdülhalim Hikmet’i kullanarak muzır bir yayının Abdullah Cevdet’in matbaasında yayınlanmasını sağlayan Münir Paşa’nın, Cenevre’ye gelerek Abdullah Cevdet’in sınırdışı edilmesi için Federal savcılığa başvurması

10 Mehmed Süreyya (1996)’ya, Bursalı Mehmed Tâhir, (2000)’e ve Osmanlılar Ansiklopedisi’ne (Yapı Kredi Yayınları) bakıldığı halde Salih Münir Paşa’ya dair bir şey bulunamamıştır.

11 Uzunçarşılı (1967, 358-360)’da Salih Münir Paşa’nın babasına dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca aynı eserde bu mahkemede şahit olarak ifadesi alınan Abdülaziz zamanında küçük hazinekar olan Pervinfelek Hanım’ın, Mahmud Celâleddin Bey’in (Paşa) gelini, Salih Münir Bey’in (Paşa) eşi olduğuna dair bilgiler mevcuttur.

12 Meselâ, Çaycı (1995, 103)’teki şu ifade; “siyasette kaçırılan fırsatları nadiren geriye geldiği ve hataların da her zaman telâfisine imkân olmadığı...” Münir Paşa’ya aittir.

bu örneklerden birini oluşturur.¹³ Olay, İsviçre kamuoyunda büyük yankı uyandırmış; bir kısım yayın organı, olayı bir çeşit özgürlük sorunu olarak görerek İsviçre hükümetini ve II. Abdülhamid'i olumsuz yönde eleştirirken diğer bir kısım yayın organı ise Abdullah Cevdet'in güvenilir bir kişi olmaması dolayısıyla sınır dışı edilmesini olumlu bulmuştur (Hanioglu, 1981, 52).

Münir Paşa, II. Abdülhamid döneminde "Bern, Brüksel ve Paris Sefir-i Kebiri" unvanıyla diplomasi alanında faaliyet göstermiştir.¹⁴ Aynı zamanda Salih Münir Paşa, Avrupa basınına takip etmiş; satın alınacak gazete ve yazarlar için devletten yüksek ücretler almıştır (Göçmen, 2002, 667). Münir Paşa, aynı zamanda bir yazardır; zira Türkgeldi, eserinin muhtelif yerlerinde Münir Paşa'nın eserlerine¹⁵ göndermeler yapmıştır.

5. SALİH MÜNİR PAŞA'NIN BALKANLARA DAİR FAALİYETLERİ

Böyle farklı yönleri olan Salih Münir Paşa'nın çalıştığı dönemin Avrupa'nın bloklaşmaya başladığı zamana denk gelmesi durumun nazikliğini bir kere daha ortaya koymaktadır.

İşte bu sıralarda Münir Paşa'nın başkente gönderdiği 20 Şubat 1906 tarihli tahriratta "ahval-i politika-yı umumiye kötüye gidiyor" ifadesini kullandıktan sonra Avusturya'nın askeri yığınaklar yaptığından; İngiltere'nin ise kötü niyetlerini eyleme geçirmek için fırsat kolladığından bahsetmektedir.¹⁶ Aynı belgede Münir Paşa, bu devletlerin düşünceleri doğrultusunda yandaş aradıklarına değindikten sonra "...inşallah korkulan şeyler vukua gelmez" şeklinde temennilerle devam etmiş; böyle karışık bir dönemde padişahın adamlarının özellikle dışişlerinde çalışanların "gözlerini

13 Hanioglu (1981, 51), bu başvuru davranışının İsviçre'deki basın büyük çoğunluğu tarafından "iğrenç" olarak nitelendirildiğinden ve bir diplomatın bu tür bir polisîye işle uğraşmasının basında eleştirildiğinden bahsetmektedir.

14 Göçmen (2002, 667)'de, "Paris'teki görevinin dışında Bern ve Brüksel'e de orta elçi sıfatıyla bakan..." şeklinde Salih Münir Paşa'nın görevlerini sıralanmasına karşın, elimizdeki belgelerde; örneğin, (BOA, Y.PRK.EŞA., 50/53)'te "Ma' Bern, Brüksel, Paris Sefir-i Kebiri Salih Münir" imzasının kullanıldığı görülmektedir.

15 Türkgeldi (1987, II/4, Dn:3)'te "Paris sefir-i esbaki Münir Paşa'nın 'Türkiye Tarih-i Diplomasisi' unvanlı gayri-matbu eserinden iktibas edilmiştir." şeklinde geçmiş; Türkgeldi (1987, III/17)'de "...Münir Paşa'nın 'Türkiye Tarih-i Siyâsisi' namındaki gayri-matbu eserinde" olarak farklı olarak geçmektedir. Kanımızca ikinci isimde bir yanlışlığın olması kuvvetle muhtemeldir; zira diğer yerlerde birincide olduğu gibidir. Çaycı (1995, 102)'de kaynak göstermeden yazdığı biyografide Türkgeldi'nin bahsettiği bu kaynaklara değinilmemiş varolan diğer eserler zikredilmiştir.

16 Bu tespit, daha sonraları Akşin (1987, 69-70)'te de söylediği gibi II. Meşrutiyet'in İlanı'ndan önce "...İngilizlerin Makedonya girişimi Hürriyet ilânı devriminin yakın nedeni..." olarak karşımıza çıkacaktır.

açması” gerektiğini sıkça vurgulamıştır (BOA, Y.PRK.EŞA., 45/21).

Çalışmalarını sürdüren Münir Paşa'nın 12 Mart 1905 tarihinde Sırp Kralı ile bir ziyafette yaptığı görüşmede Sırp Kralı'nın Münir Paşa'daki İftihar nişanını görmesi üzerine kaybettiği nişana dair konuşması Münir Paşa'yı başkente danışmaya itmiştir. Salih Münir Paşa bu başvurusunda “bir kıt'a zayi' olan madalya bir de usluca bir Arap atının” Krala, “bir Arap atı yahud bir nişan-ı zîşânı Prens Corc'a” gönderilmesini “hüsn-i te'sir” için istemektedir (BOA, Y.PRK.EŞA., 49/6). Anlaşılacağı üzere Paşa, bir at veya bir nişanı diplomatik bir araç olarak kullanmaktan geri durmamıştır.

06 Mart 1906 tarihli bir belgede Münir Paşa, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a karşı iki politika takip edebileceğini söyler. Buna göre: İlk olarak Bulgaristan'a yakın durarak Bulgarların sıkı bir askeri hazırlık yapmalarına mani olunmak için Bulgarlar ile gizli bir ittifak anlaşması yapılmalıdır. İkinci olarak ki tercih edileni budur; “Romanyalular” ile Bulgaristan aleyhinde ittifak kurulmalıdır. Hatta “Romanyalular” ile Bulgaristan'a karşı var olan düşmanlık çerçevesinde yapılacak ittifaka “Sırpular” ve “Yunanlular” dahil edilebilir. Bu belgede ayrıca padişaha bu ittifaklara dair şifahen bir açıklamada bulunduğu dair ifadeler yer almaktadır. Aynı zamanda birinci politika yolunda çalışmaya başlayan Münir Paşa, Bulgar Dahiliye Nazırı Petkof'u yanına geçmiş; gizli görüşme yapmak için müsaade istemektedir. Münir Paşa, eğer bu ilk politika gerçekleşemez ise ikinci politikanın da tercih edilen bir ittifak olduğunu ve “Romanyaluların” da bu işe eğilimli olduklarını kullandıkları lisandan anladığını söylemiştir. Önemli noktalara parmak basan Paşa, eğer bu iki politikanın birinin seçilerek uygulanmasında gecikilirse yani yalnız kalmırsa, üstelik Avrupa'nın genel durumu karışacak olursa, Doğu'da ve Balkanlardaki devlet ve hükümetlerin rahat durmayacaklarına değindikten sonra bu durum meydana gelince çıkacak çatışmaya karşı durmak ve tamamen topraklarını korumanın mümkün olamayacağını vurgulamıştır (BOA, Y.PRK.EŞA., 49/6).

Bu politikalar doğrultusunda yapılan çalışmalardan sayılabilecek bir gelişme kaydedilmiştir. Münir Paşa, 10 Mart 1907 günü Belgrat'ta Başvekil Passiç ile 12 maddelik bir ittifak-name müsveddesi hazırlamıştır (Kocabaş, 2000, 76).

Daha sonra Paşa, Belgrat'tan Bükreş'e geçmiştir. 14 Mart 1907 Perşembe günü Romanya'ya ulaşan Münir Paşa, “hüsn-i kabul görmüş” ve krala bir “name-i hümayûn” takdim etmiştir (BOA, Y.A.HUS., 510/12). Bu görüşmede Kral, “Ben mesail-i hariciyede Avusturya İmparatoru'nun rey'ini almadıkça adım atamam” demekle beraber Osmanlı Devleti'ne karşı meyillerini daha sonra yapılan görüşmelerde ortaya koymuştur; ancak hazırlanan ayrıntılı raporlar başkente gönderilmiş ise de cevapları hayli zaman gelmemiştir (Türkgeldi, 1987, III/102).

Münir Paşa, Bükreş'ten sonra Atina'da temaslarını sürdürmüştür. Atina'da yapılan görüşmelerin ağırlığını imtiyazlar konusu oluşturmuştur (Kocabaş, 2000, 76-77).

Paris Büyük Elçisi Salih Münir Paşa'nın bu seyahatleri Bulgaristan tarafından yakinen takip edilmiştir. Bulgaristan Komiseri Birinci Feriki tarafından Mabeyn Başkitabetine gönderilen 23 Mart 1907 tarihli yazıda bu seyahatlerde ifa edilenlere değinildikten sonra Bulgaristan içinde bulunan "Zankof fırkasının" yayın organı olan "Bulgarya gazetesi"nin bu seyahatin bir nezaket ziyareti olmadığından dem vurduğuna ve Rumeli vilayetinde bulunan çetelerin durumlarına dair sırasıyla bilgi vermektedir (BOA, Y.MTV., 296/46).

Salih Münir Paşa, daha önce belirtilen ittifakları kurma çabası içinde ikinci tura hemen çıkmıştır. Paşa'nın 03 Nisan 1907 Çarşamba günü Belgrat ve Bükreş'e doğru yola çıktığını elimizdeki tahrirattan öğreniyoruz. Aynı belgede yapılan bu seyahatlerin Bulgarları endişeye düşürdüğünü görmekteyiz. Özellikle belgede zikredilen Bulgar basınında yayınlanan bir yazıda, Osmanlı Devleti'nin askeri açıdan güçlendiği; rediflerin çağrıldığı, Rumeli vilayetinde hazırlıkların yapıldığı, askerlerin gizli görüşmeler yaptığı vurgulanmaktadır (BOA, Y.PRK.MK., 22/25). Bulgarların geleceklerinden endişe etmeye başlamaları, Bulgaristan'ın askeri alanda hazırlıklarına daha da ağırlık vermelerine sebep olmuştur (Glenny, 2000, 194-195). Bu konu üzerine Bulgaristan komiseri tarafından sadarete gönderilen yazıda Bulgarların endişelerinden bahsedilmiş; hatta Osmanlı Devleti'nin hücumu hazırlık olarak gördükleri bu girişimleri bu seyahatleri meraklı ve endişeli gözlerle izlediklerini vurgulamıştır (BOA, Y.A.HUS., 510/93).

19 Haziran 1907 tarihli "mahremane" yazıda Salih Münir Paşa, İstanbul'dan Paris'e dönüşünde Belgrat'a uğrayarak Kral ve Başvekil Passiç ile gerçekleşen görüşmenin raporlarını gönderdiğini hatırlattıktan sonra Sırların, Osmanlı Devleti'ne maddi ve manevi önemli yararlıklar mukabilinde isteklerinin başlıcası olan demiryolu yapımının en kısa zamanda tamamlanması olduğunu açıklamaktadır. Hatta Sırbistan'ın bu konudaki isteklerini geçiştirdiklerini, ancak bu durumun Sırları tatmin etmemesi halinde, Salih Münir Paşa'nın, aynen "...Ve bugün dost olmak isterlerken yarın düşmanımızın dost ve müttefiki olacaklardır" uyarısı müteakiben belgede yer almaktadır ((BOA, Y.PRK.EŞA., 50/53). "Vicdanen mes'ul ve müteazzi" olmamak için Paşa'nın bu uğraşısı dikkate şayandır.

Anılan gaye doğrultusunda temaslarına devam eden, Paris Büyükelçisi Salih Münir Paşa, Temmuz 1908'de Yunanistan'a gitmiş ve burada gayet hoş karşılanmıştır. Belgeler bu "fevkâlgaye bir hüsn-i kabûl"den bahsetmektedir. Paşa, 19 Temmuz 1908'de Yunanistan'dan ayrılmıştır.¹⁷ Atina'daki görevi

sona erdikten sonra Sırbistan'a¹⁸ giden Münir Paşa, "Adriyatik hududu ile İşkodra sevahili" konusunda görüşmelerde bulunmuştur (BOA, Y.A.HUS., 523/148).

Tam bu sıralarda çalışmalarını yoğun olarak sürdüren Münir Paşa'nın, daha sonra, Hüseyin Kâzım Kadri'ye verdiği demecine göre, Avusturyalılar ve Yunanlıların kendilerine verilen tavizler doğrultusunda anılan ittifaka hazır olduklarını anlıyoruz (Hüseyin Kâzım Kadri, 1991, 245). Aneak "10 Temmuz İnkılâbı"nın bu zamanda ortaya çıkması tüm bu çabaları boşa çıkarmıştır.

6. SALİH MÜNİR PAŞA'DAN SONRA MAKEDONYA SORUNU

Münir Paşa, elçilik görevinden ayrıldıktan sonra "Paris Sefir-i Sabıkı" unvanıyla Paris'te çıkan *Matin* gazetesinde bir yazısı yayımlanmıştır. 20 Ağustos 1908 tarihli olan bu yazıda Paşa, Osmanlı Devleti'nin seksen seneden beri "tebâ-i gayr-i müslim ve hatta ba'zı âhali-i müslimesi ile daimi surette gavgada bulunduğu mâl'umdur" diye başlamış; Meşrutiyetin ilânına değinmiş; yeni yönetime bazı hatırlatmalarda ve tavsiyelerde bulunmuştur (BOA, Y.A.HUS., 524/100).¹⁹ Salih Münir Paşa'nın bu tavsiyelerine pek dikkat etmiş gibi görünmeyen yeni yönetim için daha da karışmasına sebep olmuştur.

Meşrutiyet yönetiminde, İttihat ve Terakki iktidarı, konuyu etnik bakımından etkileyecek olan "Makedonya'yı Türkleştirme" politikasına Türkçe'nin zorunlu dil olması ile girişince ve İttihad-ı anasır çerçevesinde askerlik ve vergi konusunda yaptığı düzenlemeler ile Balkanlardaki havanın daha da sertleşmesine sebep olmuştur (Karal, 1999, IX/251-252). Böylece işler iyice karışmıştır.

1909 ile 1911 yılları arasında asayişli sağlamak için daha merkezîyetçi bir politika ile çeteciliği yasaklayan kanunun çıkarılıp, halkın elindeki silahların toplanmaya ve bağımsızlık hevesiyle imparatorluktan ayrılma hesabına çalışan derneklerin kapatılmaya başlanması halk içinde İttihat ve

18 Türk geldi (1987, III/103)'te Münir Paşa'nın Atina'dan "Bükreş'e i'zâm" ettiğini söylemekte fakat yapılan görüşmeler Sırp Kralı ile Başvekil ve Hariciye Nazırı arasında yapılması düşünülen görüşmenin Kralın istirahat; Hariciye Nazırının ise kaplıcalarda bulunması dolayısıyla gerçekleşmediğine değinilmektedir. Burada muhtemelen bir yanlışlık vardır; zira hem metnin bütünlüğü hem de arşiv belgeleri doğrultusunda Münir Paşa, 19 Temmuz 1908'de Atina'dan ayrıldıktan sonra Sırbistan'a geçmiş olmalıdır.

19 Belgede geçen şu ifadeler çok dikkat çekicidir: "...İnkılâbı sevk idenlerin bir devr-i cedideye doğru hareketleri esnasında i'tidâl ve ihtiyatdan inhirâf etmeyecekleri me'mul iderim. Sahih ve devamlı terkinin aneak aheste aheste husûl-pezir olacağı tahattur itmelerini temenni iderim."

Terakki yönetimine karşı bir hoşnutsuzluğın çıkmasına neden olmuştur.²⁰ Özellikle 3 Temmuz 1910'da Meclis'te çıkarılan Kiliseler ve Okullar Kanunu'yla Makedonya'da halihazırda yönetimden hoşnut olmayan Makedonya'da yaşayan Hıristiyanlar arasında varolan kilise kavgalarının son bulmasıyla birlikte, Rusya'nın teşvik ve desteği ile "Balkan İttifakı" kurulmuş ve bu ittifakı oluşturan Makedonya Hıristiyanları ve komşu Balkan Devletleri, İtalya ile yapılan Trablusgarb Savaşı'nı fırsat bilerek 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne saldırmışlar; böylece Birinci Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır (Hamzaoğlu, 2000d, 174).

7. SONUÇ VE DEĐERLENDİRME

Sunduđumuz kısa bilgiler çerçevesinde yaptığımız incelemenin öne çıkan sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Makedonya Sorunu'nun doğuşu salt milliyetçilik duygularına bağlanmamalıdır. Zira 19. Yüzyılda bağımsızlıklarını Osmanlı Devleti aleyhine kazanmaya çalışan Balkan devletlerinin Berlin Antlaşması'ndan sonra topraklarını genişletme uğruna daha çok ekonomik ve siyasal yönü ağırlıklı olarak din (Ulusal Kilise) olgusu altında çalışmaları olduğu söylenebilir.
- Makedonya'da kurulan örgütler Makedonya'da asayişin Osmanlı Devleti aleyhine bozulmasına sebep olmuş bu durum karşısında bir düğüm bölgesi haline gelen Balkanlarda çıkarları çatışan Büyük Devletler, Makedonya Sorunu'na müdahil olmuşlardır. Bu durum, Balkan Savaşları'nın olmasının daha sonra da Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının sebeplerine temel teşkil etmiştir.
- Balkan ülkelerinin Birinci Balkan Savaşı öncesinde komşu topraklarına gözlerini dikmeleri ve Birinci Balkan Savaşı'nda birlikte hareket etmelerinin başlıca sebeplerinden biri olarak, anılan savaş öncesinde savaşa katılan devletlerde aşırı nüfus artışının doğurduğu toprak açlığı sayılabilir.
- Makedonya Sorunu'nun alevlendiği 1902 yılından sonra Balkan devletleri ile müzakere şeklinde Osmanlı lehine bir Balkan ittifakı oluşturmaya çalışan Salih Münir Paşa, verdiği tavsiyeler ve yaptığı etkinlikler ile başta Bulgaristan olmak üzere bütün Balkan devletlerinin ilgisini ve dikkatini çekmiştir.
- Yaptığımız çalışma çerçevesinde Salih Münir Paşa'nın ortaya attığı

20 Tokay (1999, 62-63)'de Osmanlı yönetiminin, ayrılıkçı, milliyetçi ve etnik siyasal parti ve örgütlerin kapatılmasını öngören 16 Ağustos 1909'da çıkardığı Cemiyet Kanunu ile şiddet olaylarının artması sonucu 27 Eylül 1909'da çıkarılan Çete ve Silahsızlandırma Kanunu'ndan bahsetmektedir.

Balkan ittifakının temeli; Bulgaristan'ın askeri hazırlık yapmasını engellemek için Bulgaristan'a yakın durmak ve Osmanlı lehine olacak şekilde bu ittifaka eğilimli olan aynı zamanda Bulgaristan'ın güçlenmesine karşı olan Romanya ile birlikte daha sonra Sırbistan ve Yunanistan'ı bu ittifaka katmak üzerine oturtulmuştur diyebiliriz.

- Anılan bu ittifakın gerçekleşmesi için Salih Münir Paşa iki kez farklı tarihlerde Balkan devletlerinin başkentlerini ziyaret etmiş, görüşmeler yapmış; hatta Sırbistan ile bir ittifakname müsveddesi hazırlamıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile görevinden alınan Münir Paşa'nın tüm bu çabaları boşa çıkmıştır. Üstelik yeni yönetim, Münir Paşa'nın tavsiyelerine dikkat etmeden sürdürdüğü Balkan politikası sebebiyle Osmanlı Devleti lehine oluşturulmaya çalışılan Balkan İttifakını, Rusya'nın da katkısıyla, Osmanlı Devleti aleyhine bir teşekkül olarak karşısında bulmuştur. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti Birinci Balkan Savaşı'nda dört ayrı devletle birçok cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

(Belgelerin numaraları metinde verildiği için burada kullanılan kısaltmaların açıklama ve örnekleri yer almıştır.)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA.), Dosya No: 50, Gömlek No: 53 (50/53).

BOA, Yıldız Sadaret Hususî Maruzât Evrâkı (Y.A.HUS.).

BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrâkı (Y.MTV.).

BOA, Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı (Y.PRK.MK.).

Diğer Eserler:

Akşin, S. (1987). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Andonyan, A. (1999). *Balkan Savaşı*, İstanbul: Aras Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (1999). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aydemir, Ş.S. (1992). *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C.1 (1860-1908), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baykal, B.S. (1945). Doksanüç Harbi Arifesinde Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Devletler Arasındaki Münasebetler, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 181-205.

Bursalı Mehmed Tâhir. (2000). *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Castellan, G. (1995). *Balkanların Tarihi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Çaycı, A. (1995). *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Erim, N. (1958). *Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri*, C.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Glenny, M. (2000). *Balkanlar 1804-1999 -Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler-*, İstanbul: Sabah Kitapları.

Göçmen, M. (2002). Jön Türk Basını, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Görgülü, İ. (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklâl Harbi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Halaçoğlu, A. (2002). Balkan Savaşları (1912-1913), *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları.

Hamzaoğlu, Y. (2000a). Makedonya Slavları'nın Eğitim ve Kültür Hayatında Tanzimat'ın Yankıları, *Balkan Türklüğü*, C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hamzaoğlu, Y. (2000b). Makedonya Türklüğü, *Balkan Türklüğü*, C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hamzaoğlu, Y. (2000c). Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar, *Balkan Türklüğü*, C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hamzaoğlu, Y. (2000ç). II. Abdülhamit ve Makedonya Meselesi (1876-1909), *Balkan Türklüğü*, C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hamzaoğlu, Y. (2000d). 1908-1912 Yılları Arasında Makedonya'da Kurulan Bölücü Teşkilâtlar, *Balkan Türklüğü*, C.1, Ankara: Kültür

Bakanlığı Yayınları.

- Hanioğlu, Ş.** (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hüseyin Kâzım Kadri.** (1991). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karal, E.Z.** (1995). *Osmanlı Tarihi*, C.8, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E.Z.** (1999). *Osmanlı Tarihi*, C.9, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, A.** (1993). *Balkanlar'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Kocabaş, S.** (2000). *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- Koylu, Z.** (2005). Ayastefanos Antlaşması ve Sonrasında Balkanlar'da Bulgaristan'ın Genişleme Politikaları: Makedonya, *Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2005) Bildiriler Kitabı*, İstanbul.
- Mehmed Süreyya.** (1996). *Sicill-i Osmanî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Parmaksızoğlu, İ.** (1976). Makedonya Meselesi, *Türk Ansiklopedisi*, C.23, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Saatçi, M.B.** (2002). XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler, *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları.
- Shaw, S.J. – E.K. SHAW.** (2000) *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.2, İstanbul: E Yayınları.
- Tokay, G.** (1999). Makedonya Sorunu: Berlin'den Bükreş'e, 1878-1913, *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, İstanbul: Rumeli Vakfı Kültür Yayınları.
- Turan, Ş.** (1992). *Türk Devrim Tarihi I (İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe)*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkgeldi, A.F.** (1987). *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.H.** (1967). *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yerasimos, S.** (2001). *Az gelişmişlik Sürecince Türkiye (Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'na)*, C.2, İstanbul: Belge Yayınları.
- Yıldız, H.D.** (1992). *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C.12, İstanbul: Çağ Yayınları.
- Yılmaz, V.** (1993). *Makedonya*, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.